

Zo slavistického výskumu alebo o ruskej literárnovednej slovakistike

Slovakistika v literárnovednom i lingvistickom prejave má v ruskom slavistickom výskume desaťročia svoje prirodzené výskumné i vzdelávacie miesto vo vyprofilovaných inštitúciách národnej akadémie vied a vo vysokoškolských ustanovizniach, kde sa jej venuje pozornosť v spoločenskovedných alebo vyhranene odborných komparáciách s ďalšími zložkami autonómnych slovanských kultúr národných spoločenstiev a tam, kde sa slovakistika stala samostatnou zložkou výskumu.

Pre národné spoločenstvo sa stáva podnetná a inšpirujúca predovšetkým skutočnosť, ktorá ho povyšuje na stály objekt systematického štúdia a výskumu iného, hoci slovanským kontextom vymedzeného vedeckého prostredie najmä preto, lebo sa „jeho“ znakových reálií¹ ujíma, systematicky ich spracováva, komparuje a objasňuje buď ako jednotlivosť, alebo ako prvok včlenený do kontextu viacerých rovnako metodicky spracovaných oblastí zo spoločenských vied. Tento proces sa uskutočňuje aj preto, lebo do pôdorysu metodického rozčleňovania dokumentov, či iných materiálov vstupuje „nový“, ale aj „iný“ koncept, s ním spojená metodológia a nie raz aj netradičná tendencia zhodnocovania obsiahnutého materiálu a jeho hodnotového rozčlenenia postupmi literárnej vedy a literárnej komparatistiky.

Slovakistika, v našom prípade predovšetkým slovenská kultúra a literatúra, sa v posledných desaťročiach vrátila medzi súčasť intenzívneho literárnohistorického a pedagogického výskumu pre potreby štúdia odboru na Filozofickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova. Napokon dokumentujú to svojim časovým, problémovým, personálnym a špecifickým záujmom o slovenskú litera-

¹ Za znakové reálie možno označiť národný a literárny jazyk, vedomie etnicity, historické vedomie spoločenstva a ním vytváranú kultúru, udržiavané zvyky, dejiny a geografické podložie na vymedzenie etnického územia. Tento prvok sa stáva neprehliadnuteľnou súčasťou dejov pri takom spoločenstve, ktoré je súčasťou viacnrodných štátnych útvarov.

túru „aktualizované“ publikácie² a tie, to pripomenieme, sa viažu na aktivity slovačkistky Ally Gemanovny Maškovej.³

Alla Mašková je iniciátorkou každej z pripomenutých publikácií, ktoré majú pedagogické využitie, teda aj ich koncepcia musí vychádzať z precizovaných vzdelávacích tendencií neslovenského študenta prenikajúceho do slovenského literárno-vedného a umeleckého materiálu, do jeho „iného“ etnického, hoci tak isto slovenského pôdorysu, do koloritu a odlišného, objektívnym vývinom limitovaného nazeracieho „naturelu“ na politické, kultúrne a etnické dejy, ktorým moderné slovenské národné spoločenstvo prešlo a prechádza.

Publikácie, ktoré vznikli ako učebnice, ale primárny žánrový rámec prekračujú svojím kolektívnym úsilím,⁴ vyjadrujú buď sústredenie sa na slovenskú literatúru v jej vývinových jedinečnostiach, alebo na vytváranie kontextu na komparovanie jej špecifických procesov v slovanských literatúrach v istom, prirodzene diferencovanom, teda spoločensky nekompatibilnom vývinom a dejinnom priestore, ktorý sa

² Алла Г. Машкова, Ян Штевчек, Владимир Петрик, Иван Сулик: Словацкая литература (1945–1985). Проза. Москва: Издательство Московского университета 1987. 190 с. Алла Машкова (ред.): Словацкая литература от истоков до конца XIX века. Учебник. Часть I. Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Философский факультет 1997. 270 с. ISBN 5-89042-029-1. Алла Машкова (ред.): Словацкая литература. XX век. Учебное пособие. Часть II. Москва: Издательство Московского университета 2003. 567 с. ISBN5-211-04872-5.

³ Vyrchnolením záujmu o slovenskú literatúru vysokoškolskej učiteľky Ally G. Maškovej je publikácia Алла Г. Машкова: Словацкий натурализм (30–40-е годы XX века). Москва: Издательство Московского университета 2005. 243 с. ISBN 5-211-05117-3.

⁴ Zostavovateľka publikácií, ktorým sa venujeme, svoje autorské kolektívy vytvorila spájaním slovenských literárnych vedcov so spolupracovníkmi zo svojho moskovského akademického pracoviska. Do publikácie Словацкая литература от истоков до конца XIX века (1997) zo slovenských literárnych vedcov spracovali jednotlivé kapitoly Zuzana Kákošová (v obsahu publikácie ju uvádzajú ako Kokoševa, pozri s. 4 a obsah), Hana Urbancová, Anna Kruláková, Zdenko Beran. V publikácii Словацкая литература. XX век (2003) zo slovenskej literárnej vedy spolupracovali Marcela Mikulová, Zdenko Beran, Ján Zambor, Vladimír Petřík, Ladislav Čúzy, Štefan Drug, Viliam Marčok, Valér Mikula, Milan Darovec, Ján Števček, Anna Bokníková a Dagmar Podmaková. Publikáciu Словацкая литература (1945–1985). Проза (1987), v ktorej si A. Mašková overila posnosť spojených síl slovensko-ruského literárno-vedného kolektívu pri výklade procesov v slovenskej literatúre, spolupracovala s Jánom Števčekom, Vladimírom Petříkov a Ivanom Sulikom. Alla Mašková do publikácie prispela úvodným a záverečným slovom a portrétovo-interpretáčnymi kapitolkami, ktoré sú venované Jánovi Kalinčiakovi, Martinovi Kukučínovi, Petrovi Jilemnickému, Františkovi Hečkovi, Petrovi Jarošovi, Ladislavovi Ballekovi a Jozefovi Kotovi.

Zo slavistického výskumu alebo o ruskej literárnovednej slovakistike

odohráva aj uskutočňuje v európskych geografických a politických reáliách viac ako jedno tisícročie.⁵

Na dvoch konceptoch výkladu moderných dejín slovenskej literatúry sa autor-sky presadili Maškovej spolupracovníci z jej vysokoškolského pracoviska⁶ a z Ústavu slovenskej literatúry SAV v Bratislave.

Aj Maškovej komparatívne spracovanie slovenského naturizmu⁷ s presahmi do európskych estetických a poetologických autorských dielní v 20. a 30. rokoch 20. storočia, ale aj dlhoročný poetologický, noetický a estetický výskum Jána Števčeka⁸ venovaný tejto „línii“ európskej kultúry, ju nasmerovali v slovenskej próze druhej polovice 20. storočia do tvorby Petra Jilemnického, Františka Hečka, Vladimíra Mináča, Petra Jaroša a Ladislava Balleka. Alla Mašková pri naznačovaní európskych iniciácií pre slovenský naturizmus začala v ruskej literárnej tradícii,⁹ no interpretačné vyrovnávanie sa s estetikou, poetikou, filozofiou a etiku, veď ho noeticky odlišne formovali v európskych národných literatúrach genézou národnej kultúry, ju pri precizovaní štylistiky a typológie postavy aj témy nasmerovali do sústredeného a komparatívne rozvíjaného výkladu teórie a estetiky prózy C. F. Ramuza.¹⁰

Nenáhodné odbočenie k Maškovej autorskej práci venovanej slovenskému literárnemu naturizmu naznačuje jej znalosť dostupného materiálu z výskumu slovenskej literárnej vedy, ale i to, že tento literárny jav modifikuje a odkláňa, alebo obrátene zosúladzuje, čím sa stráca osobitosť autorského postu v literárnom živote pre jeho dielo, jej reflektovanie podstaty ňou biograficky, tematicky a enumeratívne sprístupňovaných slovenských i ďalších autorov a ich tvorby. Mašková pri výklade slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia poetizuje svoj postoj k hodnote konkrétneho textu alebo k autorskej dielni ako k celku a odkláňa sa tak od

⁵ Dejiny slovenskej literatúry rekonšuuje Maškovej tím od 7. storočia n. l. v publikácii *Словацкая литература от истоков до конца XIX века*. Москва 1997.

⁶ Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, mimo Univerzity Komenského pôsobia Ivan Sulík a Dagmar Podmaková. Viacerí slovenskí spoluautori príspevkov, ktoré tvoria profilové autorské portréty v publikáciách pre ruských slovakistov, zostavovala ich A. Mašková, zužitkovali, alebo si overovali interpretačnú metódu práce s autorskou dielňou a konkrétnym autorským textom, ktorý sa z rovnako pedagogickým zámerom uviedol v parciálnych publikáciách *Portréty slovenských autorov, Panoráma slovenskej literatúry I – IV*, *Čítame slovenskú literatúru I – III*, či *Viliam Marčok a kolektív: Dejiny slovenskej literatúry III* (Bratislava: LIC 2004).

⁷ Алла Германовна Машкова: *Словацкий натурализм*. Москва 2005. ISBN 5-211-05117-3

⁸ Za všetky práce Ján Števček: *Lyrizovaná próza*. Bratislava: Tatran 1987.

⁹ Алла Германовна Машкова: *Словацкий натурализм* (2005). Kapitola II *Философские истоки натурализма*, s. 57 – 88.

¹⁰ Алла Германовна Машкова: *Словацкий натурализм* (2005). Kapitola *Натурализм и европейские литературы*, s. 116 – 160.

literárnohistoricky podloženej, výskumom latentne precizovanej a navrstvovanej znalosti z reflektovaných postojov k slovenskej literárnej aktivite a dobovej literárnej spisbe, hoci ich ako fakty funkčne a zorientovane pripomína.¹¹ A tak je len prirodzené, že Alla Mašková metodologicky pristupuje k slovenskej literárnej vede tak, že prijíma jej členenie vývinu a jeho vnútorných procesov. Či už ide o literatúru do konca 19. storočia, alebo o prózu v rokoch 1945 až 1985. V tejto literárnohistorickej etape o vývine národnej literatúry prijala prevažujúce až zovšeobecnené výpovede o dominantných javoch vo vývinovom procese a v reáliách dobového literárneho života. Aj preto odkazujeme predovšetkým na tie závery, ktoré vzišli z diskusií o spôsobe a význame periodizovania povojnovej slovenskej literatúry.¹² Alla Mašková vo svojich úvodných konceptoch k vývinu slovenskej literatúry 20. storočia a k próze v rokoch 1945 – 1989 upozorňuje na to, že ide o kvalitatívne nové etapy, preto ich vystužuje všeobecnou charakteristikou procesu. Aj preto si primárne všima prepojenie literárneho života na vnútorné spoločenské a politické procesy, a to preto, aby naznačila nerovnomernosť vývoja, čím tento objektívny nesúlad vplýval na slovenskú literatúru. Pritom je to proces otvorený, ktorý udržiava kontinuitu vývinu národnej literatúry ako entity. Zmeny si všima vo vzťahu k umeleckej metóde, jazyku umeleckého textu, k tematike a genológii. Tieto zistenia by mali doložiť jednotlivé – poetologicky (vy)profilované – autorské portréty. Azda aj preto, či práve z tohto podnetu vznikli aj ony ako kolektívny literárnovedný projekt.¹³

¹¹ Mašková ponúka vývinové fakty a dôveruje im tak, že sa vzdáva ich zdôvodňovania: výrazné je to v častiach o literatúre 60. – 80. rokov 20. storočia, kde ideologické tézy pôsobiace v kultúre sa stávajú pre ňu problémom pri hodnotovom prenikaní do umeleckého textu. V tom bude jeden z objektívnych limitov, pred ktorými stojí výskum „zvonku“ voči „inej“ národnej kultúre a literatúre.

¹² Odkazujeme na príspevky Miloša Tomčíka v časopise Slovenská literatúra v 80. rokoch, ktoré riešili problém vo vzťahu k pripravovanému „akademickému“ štvrtému a piatemu zväzku dejín slovenskej literatúry a na prístupy Stanislava Šmatláka, Petra Zajaca, Viliama Marčoka, Jozefa Bžocha, ktoré sa do povedomia literárnovednej obce dostávali prostredníctvom vystúpení na vedeckých konferenciách, v zborníkoch a v publikácii Jozef Hvišč a kolektív: Biele miesta v slovenskej literatúre (1992), alebo pri inej príležitosti po roku 1990.

¹³ Словачка литература. XX век је композицијне членена до двојх часті: Первая половина XX века а Вторая половина XX века, Prvá časť sa venuje procesu v rokoch od 1920 do konca 40. rokov a prináša autorské profily týchto autorov: „Realizmus а другая влна“: Jozef Gregor Tajovský, Timrava, Ludmila Podjavorinská, „Slovenská moderna“ Ivan Krasko, „Literatúra 1920 – 1950“: „próza“ Janko Jesenský, Jégé, J. C. Hronský, Milo Urban, Peter Jilennický, Ludo Ondrejov, Margita Figuli, František Švantner, „poézia“ Ján Smrek, Emil Boleslav Lukáč, Valentín Beniak, Ladislav Novomeský, Rudolf Fabry, Janko Silan, „dráma“, ktorá je rozdelená na bloky 1920 – 1935, 1935 – 1950. Druhá časť sa venuje rokom 1950 – 2000, z prózy zahrnula autorov: Františka Hečka,

Zo slavistického výskumu alebo o ruskej literárnovednej slovakistike

Publikácie Словацкая литература (1945 – 1985). Проза (1987) v „Предисловии“ Ally Maškovej sa metodologicky riadi periodizáciou: „Пять периодов в истории послевоенной словацкой литературы (1945 – 1948, 1948 – 1956, 1956 – 1963, 1963 – 1969, 1969 – 1985), a to je také vnútroliterárne členenie vývinu literatúry, ktoré prešlo diskusiou na stránkach literárnovedného periodika Slovenská literatúra. Za odborný tím ju predložil Miloš Tomčík a pracovali s ňou publikácie, ktoré sa venovali rekonštrukcii a výkladu vývinu modernej slovenskej literatúry. Tento prístup vo svojej podstate ostáva v súlade s predstavou Mikuláša Bakoša o vývine spoločnosti a kultúry (literatúry, ktorá s jej podporou vzniká). Po roku 1990 sa periodizácia znova stala na krátky čas objektom vývinovej diskusie, ktorá sa vyrovnávala s procesmi rokov 1945 – 1989, ale tentoraz niesla v sebe aj jav exilovej, emigrantskej a okrajovej literatúry, ich adaptácie do vývinu slovenskej literatúry (Jozef Bžoch, Viliam Marčok). Podložím na diskusie sa stalo literárnohistorické zvažovanie o podmienke, ktorá si žiadala odpoveď: ako preniká určovanie rozhrania vo vývine literatúry do jej hodnotového systému, ako sa vymedzuje generačný zástoj a významu v celku národnej literatúry, či tieto prieniky musia byť spojené s kvalitatívnymi premenami v jej „organizme“ a nie iba, alebo predovšetkým v spoločenských a politických procesoch, ktoré dominantne podmieňovali vo svojich záveroch najmä kultúru a autorskú tvorbu, kultúrnu prax a literárny život aj v ich nuansových prejavoch do konca roku 1989 (Stanislav Šmatlák, Peter Zajac, Valér Mikula).

Odpoveď na túto požiadavku poskytli slovenskí tvorcovia publikácie Словацкая литература. XX век (2003), a to tak, že dvadsiate storočie vo vývine slovenskej literatúry, ktoré je „členité“, časovo vymedzili rokmi 1900 – 1920 (realizmus – druhá vlna), literatúru rokov 1920 – 1950 a na literatúru 1950 – 2000. Tento časový manuál pôsobí ako ďalšia z ponúk na dostredivé zachytenie vnútroliterárnych „pohybov“, ktorý sa vzdďaľuje nuansom poetologického, estetického vymedzovania sa v literárnom procese, v generácii či v genológii autorského konceptu v prvej (medzivojnová) a v druhej (literatúre po roku 1945)¹⁴ polovici 20. storočia v slovenskej literatúre.

Dominika Tatarku, Alfonza Bednára, Ladislava Mňačka, Petra Karvaša, Vladimíra Míňača, Ladislava Ťažkého, Jána Johanidesa, Vincenta Šikulu, Rudolfa Slobodu, Petra Jaroša, Ladislava Balleka, Pavla Vilikovského, do „poézie“ boli zahrnutí Ján Kostra, Pavol Horov, Miroslav Válek, Milan Rúfus, Lýdia Vadkerty-Gavorníková, Ján Stacho, „próza mladých“ a „dráma“ sú spracované ako rešeršový koncept.

¹⁴ Literárnohistorický prístup k tomuto obdobiu zotráva pri „politologickom“ označovaní povojnových rokov vo vývine slovenskej literatúry. Najčastejšie sa označuje za literatúru po roku 1945, literatúru rokov 1945 – 1989, stále zriedkavejšie – aj pre vnútornú vývinovú ruptúru v 60. rokoch – ako socialistická literatúra a literatúra po druhej svetovej vojne.

Autorsky najvýraznejšiu príležitosť dostala Alla Mašková v publikácii Словацкая литература (1945 – 1985). Проза. Do nej pripravila „Предисловие“¹⁵ a kapitoly „Истоки до начала X века“¹⁶, „Средневековье X–XV века“¹⁷, do kapitoly „Классицизм и преромантизм (1780 – 1815)“ portrét Jána Kollára¹⁸ a Jána Kalinčiaka¹⁹, „Реализм – первая аолна (1870 – 1900)“²⁰ a portrét Martina Kukučína²¹. Pri vypracovaní týchto častí ruskej mutácie dejín slovenskej literatúry do konca 19. storočia výrazne napomohli rovnomenné historiografické práce akademického, pedagogického a autorského výskumu, na čo publikácia upozorňuje obsažným odkazom na pôvodnú literárnovednú a umeleckú literatúru.²² Výklad vývinových celkov sa pridrža slovenskej literárnovednej praxe, pritom sa zdôrazňuje, že i tento periodizačný kľúč vyjadruje špecifiku historického vývinu slovenskej literatúry, ktorá prechádzala náročnou emancipačnou cestou v spoločenských dejinách kontinentu od 4. storočia nášho letopočtu až po koniec 19. storočia.²³

Publikácie z dejín slovenskej literatúry pripravené medzinárodnými autorskými kolektívmi a určené ruským študentom slovákistiky sme „zachytili“ v ich štruktúre a metóde literárnovednej práce aj preto, lebo ich hodnotu nachádzame práve v tom, že sa ruská editorka ubránila vstupom „svojho“ možného neporozumenia jedinečností vývinu inonárodnej, hoci slovanskej literatúry a sústredila sa na transparentné problémy aj osobnosti, čím sa prehľadové publikácie z dejín či konkrétneho problému modernej slovenskej literatúry a literárnej vedy menia na výskumnú výzvu, ako prenikať do detailov pri ďalšom, vertikálne zamýšľanom štúdiu slovenskej literatúry predovšetkým v 21. storočí, v jej autonómnosti i vo väzbách na medziliterárne genologické, estetické, filozofujúce i recepčné otázky. Tie totiž súvisia s posunom v literárnovednom koncipovaní budúcich spoločných projektov dejín literatúry ako poznávacieho a artistného „celku“ – aktuálnej, modernej – globalizujúcej sa kultúry. Napokon v nej to, čo vytvára v duchovnej kultúre národné aj s jeho jedinečným povedomím sa v najbližších kontaktoch s prejavmi areálového dotyku, nesmie a ani nemôže prísť o svoju jedinečnosť a o budúcnosť nielen

¹⁵ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997, с. 3 – 4.

¹⁶ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997, с. 5 – 11.

¹⁷ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997, с. 12 – 21.

¹⁸ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997: Ján Kollár (1793 – 1852), с. 89 – 100.

¹⁹ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997: Ján Kalinčiak (1822 – 1871), с. 164 – 176.

²⁰ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997, с. 187 – 204.

²¹ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997: Martin Kukučín (1860 – 1928), с. 232 – 243.

²² Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997: Рекомендуемая литература, с. 269 – 271.

²³ Словацкая литература от истоков до конца XIX века, 1997: „Предисловие“, с. 3, „Истоки (до начала X века)“, с. 5.

Zo slavistického výskumu alebo o ruskej literárnovednej slovakistike

v prejavoch svojho jestvovania, ale predovšetkým ako hodnota v súbore ďalších národných kultúrnych hodnôt a jedinečností slovanského duchovného a poznávacieho „priestoru“.

Viera ŽEMBEROVÁ

